

KRÓNKA

AZ IGAZI EMBER

Franciaországban különböző gondolatokat és véleményeket váltott ki a Nobel-díj Sartre-nak való odaítélése, valamint a francia író elhatározása, hogy visszautasítja a nagy elismerést. Ezt az eseményt egy korábbi Nobel-díjas író, Francois Mauriac is kommentálta, aki a Figaro Littéraires-ben Bloc-Notes címmel állandó rovatot vezet. Mielőtt Mauriac írásából idéznénk, említsük meg, hogy Sartre és Mauriac azelőtt nem voltak a legjobb véleménnyel egymásról; a legutóbbi események azonban mintha enyhítették volna az ellentéteket. Mauriac többek között ezt írja:

Legyünk igazságosak vele szemben: elmondta városnak és világnak a maga indítékait, de hangját nem emelte fel, a legmegfelelőbb hangon beszélt, mint egy jól nevelt polgár, aki tudja, mivel tartozik a becsületes embereknek, akik megkoronázták, még ha azok akadémikusok is. De Sartre mindenekelőtt őrizkedni tudott a dicsekvéstől, melynek veszélyét gesztusa rejtegette. Gondoljunk Sartre-ról, a filozófusról, esszéíróról, regényíróról, drámaíróról, amit csak akarunk: végeredményben ez a nagy író igazi ember, s ez az ő dicsősége. Figyelem a hangomat, amíg a dicséret szavait mondom. Igazi ember, ilyen nem születik mindennap, nem találni belőle túl sokat se az utcán, se a szerkesztőségekben, se a kiadóvállalatok előszobáiban. Épp azért, mert igazi ember, Sartre hat azokra, akik a legmesszebb állnak gondolataitól, s akik legnagyobb ellenségei annak az úgynak, amelyet ő képvisel, amelyért sikraszáll.

Az igazi ember kötelezettséget vállal azzal, amit mond, amit leír. Ez az ő esetében magától értetődik, de megdöbbenő egy olyan világban, ahol egyetlen tett, egyetlen szó sem kötelez senkit semmire...

Sartre elkötelezettsége annyira különös, hogy meg kell kockáztatnunk az abszurdumot: nem kötelező elkötelezettség; a proletariátussal, tehát a kommunista párttal tart, de egy tápodtat sem enged a maga véleményéből, nézeteiből... Igazi

ember, alkinek az írás minden szava egy-egy cselekedetet jelent, szabad ember... Itt félbeszakítom magam — írja Mauriac —, s megdicsérem és csodálom önmagam, hogy oly szívösen bámulom ezt a filozófust, aki az irodalom világában megtett első lépéseivel, mint aki valamilyen játékból jön, ki akarta törni a nyakam.

LÁZADÁS A HALÁL ELLEN

1963 októberében Simone de Beauvoir elvesztette édesanyját, aki rákban szenvedett. Egy évre rá a Gallimard kiadónál megjelent *Une mort très douce* című könyve. Magyarul a *Nagyvilág* című budapesti folyóirat közölte idei 11. számában, Justus Pál fordításában, *Könnyű halál* címmel.

A *Nouvelles Littéraires*-ben ezeket olvastuk Simone de Beauvoir új művéről:

Az a sietség, mellyel a szerző egy élet utolsó pillanatainak szenvedését irodalomná akarta változtatni, gyanús lehetne, ha az író nem kölcsönözte volna szövegének egy sikoly erejét. Simone de Beauvoir nyíltan kimondta szándékát, amikor könyvének mottójául Dylan Thomas félreérthetetlen sorait választotta:

*Ha éjbe lépsz, ne légy alázatos.
Az öregségnek égetnie kell;
A fény halála ellen lázadozz...*

Valóban, ebben a művében érezzük a fény halála elleni lázadozást. Ezt a lázadozást a szerző még csak fokozta azzal a kísérletével, hogy meghúzza érzéseinek fejlődésvonalát első reagálásának viszonylagos közömbösségétől a hitetlenség összes efemer komédiáin át a végső, egészen érzéki lázadásig. „S végeredményben: eljutott abba a korbá, amikor meghalhat az ember” — írja Simone de Beauvoir könyvének első lapjain. Ezek a szavak azonban igazi értelmüket a történetnek csak utolsó soraiban kapják meg: „Minden ember halandó: de a halál minden egyes ember számára baleset, s méltatlan erőszak, még akkor is, ha szembenéz vele és vállalja.” Ez a „méltatlan erőszak” arra a megdöbbentő és keserű megállapítására emlékeztet, mellyel *La force des choses* című önéletrajzi művét fejezi be: „... becsaptak”.

Simone de Beauvoir így folytatja igyekezetét, könyvről könyvre, az önéletrajzi szintézistől egy halál történetéig, hogy a dolgokat nevükön nevezze, és teleplezze őket szemérmertlenségükben. Mert mind a mérlegek, amelyeket néha egy élet állít fel, mind pedig a halál sebe, bántalma, felfoghatatlannak és az ember ellen elkövetett szemérmertlen igazságtalanságnak látszanak egy hitetlen előtt. Lehetetlen Simone de Beauvoirnál több becsületességgel és világossággal kifejezni egy élet rendtelenségét, amely nem szánja el magát, hogy kitaláljon egy

istent, habár a metafizikai szörnyűségek kikezdték. Ha ez a rövid történet, amelynek a precizitása és minuciózus rémségei elviselhetetlennek tűnnek fel, a szerző legszebb alkotásai közé tartozik, akkor ezt annak lehet tulajdonítani, hogy konkrét és skrupulózus őszinteséggel elemezte a félelem és a lázadás beszivárgását egy életbe, melyet intellektuális mechanizmusa már nem képes megvédeni.

JUGOSZLÁV SIKER

A müncheni Carl Hanser Verlag kiadta Jara Ribnikar *Bakarusa* (A vörös hajú) című regényét Johannes Weidenheim fordításában. A könyv a német kiadásban a *Die Kupferne* címet kapta. A hamburgi *Die Zeit* rövid recenziójában, a könyv tartalmának ismertetése után, ezeket mondja:

De nem a halállal végződő, alapjában véve banális élet-történet ennek a kis regénynek legkiemelkedőbb jellegzetessége és sajátossága. Jara Ribnikar itt még egyszer tanújelét adta elbeszélőtehetségének és annak, hogy művésze a társadalom ábrázolásának.

Itt van elsősorban a környezet leírásának módja, amely meglep, aztán elragadó elbeszélőerejének elevensége, nyelvének ritmusa. Sohasem elégszik meg az egyszerű elmondással vagy az emberi sorsok rögzítésével, igyekszik kivizsgálni környezetüktől, a környezet általános sajátosságaitól való függőségüket. Persze a hálókocsi pincére meg vörös hajú fogadott lánya és szeretője nem áldozatai környezetüknek a szó naturalista értelmében. De a környezet sűrű légkörű és mindenképpen a valósághoz közel álló leírásával a szerző elénk varázsolta azt a társadalmi és erkölcsi tompaságot, melyben ez a nem összeillő pár inkább vegetál, mint él.

HO ŰR ÉS A TÖBBIEK

A *La nouvelle revue francaise* című párizsi folyóiratban, amely egyébként igen mesterkél, négy kínai nő hiteles vallomását olvashatjuk. Ezeket a vallomásokat egy szociológus csoport gyűjtötte össze nemrég. Íme, mit mondott többek között Ki Jing-lan ötvenhárom éves parasztasszony:

Amikor húszéves voltam, egy napon a férjem eladott. (Sír.) Egy nap eljött értem és lányomért, és elvitt a rabszolgakereskedőhöz, akit Jangnak hívtak. (Sír.) A férjem eladott bennünket, hogy pénzt szerezzen ópiumra. Soha többé nem láttam. Néhány évvel ezelőtt hallottam, hogy meghalt. Két napig ma-

radtunk Jang rabszolgakereskedőnél, aki aztán eladott bennünket. Lányomat meg engem 220 ezüst dollárért eladott egy földművesnek, akit Ho Non-kongnak hívtak.

Nagyon szerencsétlen voltam. Ho úr öregember volt. Huszonhárom évvel volt idősebb nálam. Nem szerettük egymást. De ő szívélyes volt. Nem bántottak se ő, se a családja. Tulajdonképpen jó ember volt. (Sír.) Külön háztartást vezetett, s nem is lakott családjával. Egy fiút szültem neki, úgyhogy mindannyian kedvesek voltak hozzám. De aztán Ho úr megbetegedett és meghalt. Harminchat éves voltam akkor. Egy lányom meg egy fiam volt. Egy-egy mindegyik házasságomból. (Sír.) Ho Non-kong a hold-naptár szerint április 29-én halt meg. Ez a háború alatt történt. 1944-ben. (Sír.) A következő év januárjában lányom született tőle. Hétéves korában meghalt. (Sír.) Terhes voltam, amikor Ho úr meghalt, úgyhogy nem adhattak mindjárt férjhez máshoz. Özvegy voltam, s a fiau terhére voltam. A föld tulajdonosa férjhez akart adni. Férjem, tehát Ho úr rokonsága ugyancsak férjhez akart adni, hogy megtarthassa a földet és gyerekeimet. A faluban volt egy ember, aki meg akart venni. Nem tudom, hogyan egyeztek meg, s azt se tudom, ki volt ő. De én többé nem akartam. Csak a gyerekeimmel akartam lenni. (Sír.) Azt hazudtam, hogy már negyvenegy éves vagyok, csak hogy elkerüljem ezt a házasságot. Ekkor az az ember azt gondolta, hogy nem lehet több gyerekem, és ezért nem kellett megadni. Én erre is számítottam, és aztán békén hagytak.

A VALLÁSOS HAMMARSKJÖLD

Dag Hammarskjöldnek, az ENSZ tragikusan elhunyt főtítkárának naplójegyzetei most könyv alakban is megjelentek angol nyelven W. H. Auden költő fordításában, *Markings* (Jelek) címmel. A *Time*-ban megjelent recenzióról ítélve Hammarskjöld ezekben a jegyzetekben súlyos belső válságok és kételyek áldozatának mutatkozik; lelki válságai már fiatal korában jelentkeztek, s hatásuk alatt 1950-ben misztikus lett a svéd államférfi. A *Time*-ban többek között ezeket is olvashatjuk Hammarskjöld könyvéről:

„Vajon azért adtad nekem ezt az elkerülhetetlen magányt — írja Hammarskjöld —, hogy könnyebben adjak meg Neked mindent?” A középkori misztikusok ihlették, s arra törekedett, hogy életét Krisztuséhoz tegye hasonlóvá, s ezért a *Jelek* egyes svéd kritikussai istenkáromlással és egomániával vádolták; de ha a *Jelek* valamit megmagyaráz, akkor az a tény, hogy Hammarskjöld valóban szerény ember volt. „Milyen messze van az izomfitogtatás hősiességétől és az önzetlenség lelkileg tragikus szellemétől, amely szívélyesen teszi hozzá a maga kis ajándékait a süteményekhez és a kávé melletti pletykázáshoz, az a világos és egyszerű tény, hogy az ember telje-

sen átadta magát valaminek, amiért érdemesnek tartja az életet." Azokban az években, amikor főtitkár volt, Hammarskjöld arra kényszerítette magát, hogy „tisztá szívvel” álljon mások szolgálatában. „Az igazán tiszta asztalterítón a legkisebb folt is sérti a szemet. Magasrendű hivatásokban az önmagunk iránti legcsakélyebb engedékenység is halált jelenthet.” Mégis állandóan és csodálatosan tudatában volt a legjobb szándékú emberek következetlenségének is, és sohasem lett hiú a maga terveit illetően. „A nagy kötelességek túl könnyen elhomályosítják a kicsiket. De alázatosság és melegség nélkül, amelyet azok iránt tanúsítunk, akikkel személyesen kapcsolatban állunk, sohasem tehetünk majd semmit a sokaságért.”

XII. PIUS ÉS A NÁCIK

Még nem ült el egészen a zaj Hochut pápaellenes drámája körül, s máris új vihar készülődik, hogy megtépázza a Vatikán becsületét. Ezúttal sokkal veszélyesebb a dolog, mert nem irodalomról van szó: dokumentumok zúdulnak a szentszékre. A Vatikán és Berlin viszonyáról szóló iratokat egy fiatal francia történész, M. Friedländer találta meg, s nemsokára publikálni fogja őket. Az *Express* kis válogatást közöl az anyagból. Itt van az a rendkívül szívélyes levél is, melyet XII. Pius intézett Hitlerhez abból az alkalomból, hogy pápává választották, s ezt Bergen, a vatikáni német követ kommentárja követi:

A pápa tudomásomra hozta, hogy a Führer volt az első államfő, akit értesített megválasztásáról; abban is kivételt tett a pápa, hogy nemcsak a latin nyelvű levelet írta alá, amint az a protokoll szerint szokásos, hanem a német fordítást is, úgyhogy ezt nem lehet egyszerű fordításnak tekinteni. Evvel a pápa Németország iránti rokonszenvét és békevágyát akarta kifejezni.

1940. március 4-én, amikor a Vatikánba megérkeznek az első hírek, melyek szerint a lengyel papokat kivégezték a német táborokban, a német követ ezeket jelenti Rübentropnak:

Tegnap, március 3-án Tietjen főintendánst meglátogatta a pápa hírnöke, s közölte vele, hogy a pápa örülne, ha a berlini Nemzeti Opera római vendégszereplése végén lehetséges lenne megszervezni a Nemzeti Zenekar hangversenyét a Vatikánban, s ez alkalommal eljátszanák a Parsifal utolsó jelenetének zenéjét.

XII. Pius pápa álláspontjának magyarázatát szolgálja Weizsäckernek, a későbbi vatikáni német követnek 1943. július 5-én keltezett jelentése:

A pápa átadta üdvözlését és jókívánságait a Führer részére, s emlékeztetett a külügyminiszter úrnak a Vatikánban tett látogatására. A pápa beszélt a maga tapasztalatairól, melyeket 1919-ben Münchenben szerzett a kommunistákról. Elítélte ellenségünk nem intelligens jelszavát a feltétel nélküli

fegyverletételről. Egyúttal kijelentette, hogy ezekben a pillanatokban nincsenek meg a feltételek a béke helyreállítására irányuló kísérletekre. Azt válaszoltam, hogy kormányom nem vár semmi ehhez hasonló lépést. A beszélgetés körülbelül félórát tartott, s a pápa minden látható izgalom nélkül folytatta, érezhető volt azonban a türelmetlenségnek egy árnyalata, de ez, amikor a bolsevizmus elleni harcról volt szó, a Reichhoz fűződő közös érdekeinknek elismerésévé változott.